

# Normerande inspektioner på vattenverk år 2004 – 2006

## Sammanfattning

Livsmedelsverket genomförde tillsammans med kommunernas kontrollmyndighet, verksamhetsutövare (begreppet verksamhetsutövare kommer här att användas för den som producerar och/eller tillhandahåller dricksvatten) och länsveterinär 74 st normerande inspektioner under åren 2004 – 2006.

Det kan konstateras att det fortfarande finns brister i den offentliga kontrollen. Många vattenverk saknar godkännande/registrering och många saknar fastställt provtagningsprogram. Över en fjärdedel av kommunerna har inte gjort någon inspektion på vattenverket de senaste 2 åren och bara en dryg fjärdedel har gjort en inspektion per år.

Den vanligaste avvikelserna för vattenverken har varit anmärkning på rengöring och förebyggande underhåll. Mest anmärkningsvärt är att många vattenverk hade bristfälliga driftinstruktioner. Över hälften av vattenverken hade också brister i rutinerna för information till myndighet, fastighetsägare eller konsumenter.

Alla kontrollmyndigheter har varit mycket positiva till inspektionerna, tyvärr är det dock några som trots upprepade påminnelser inte inkommit med någon åtgärdsplan än.

**Tabell 1. Inspekterade kommuner under 2004 - 2006**

2004	2004	2005	2006
Arjeplog	Tidaholm	Alvesta	Botkyrka
Bjurholm	Uddevalla	Eksjö	Båstad
Boden	Vetlanda	Enköping	Falkenberg
Gnosjö	Älmhult	Fagersta	Filipstad
Gotland	Örebro	Gislaved	Grums
Gävle	Örnsköldsvik	Hallstahammar	Halmstad
Härnösand	Överkalix	Järfälla	Hässleholm
Linköping	Övertorneå	Jönköping	Karlshamn
Mariestad		Kävlinge	Karlstad
Motala		Lindesberg	Kiruna
Norrköping		Nora	Kristianstad
Norsjö		Sala	Kristinehamn
Osby		Sjöbo	Olofström

**Tabell 1. Inspekterade kommuner under 2004 - 2006**

2004	2004	2005	2006
Oxelösund		Sotenäs	Ronneby
Pajala		Svalöv	Simrishamn
Sigtuna		Säter	Tomelilla
Skara		Sävsjö	Umeå
Skurup		Tjörn	Varberg
Skövde		Uppsala	Ystad
Sundsvall		Uppvidinge	Östhammar
Svedala		Valdemarsvik	
Säffle		Värnamo	
Söderhamn		Västervik	

## **Bakgrund**

Livsmedelsverkets normerande inspektioner på vattenverk påbörjades 1999. Under åren 1999 – 2003 genomfördes 76 inspektioner. En sammanställning av de inspektioner som gjordes 2001 – 2003 har tidigare publicerats i Vår Föda 1/2004. Målsättningen under de senaste åren har varit att besöka ca 20 kommuner per år.

### **Definition av normerande inspektion**

Med normerande inspektion menas sådan inspektion som Livsmedelsverket ska utföra enligt 22 § i livsmedelsförordningen (före 2006-07-01 46a §) på livsmedelsföretag och vattenverk som ligger under kommunal tillsyn.

*22 § Livsmedelsverket skall utföra de inspektioner som behövs för att övervaka att Sverige på livsmedelsområdet fullgör de förpliktelser som föranleds av Sveriges medlemskap i Europeiska unionen.*

### **Syfte**

Genom normerande inspektioner ska Livsmedelsverket, förutom det som nämns i 22 § :

- Övervaka att verksamheten vid svenska vattenverk följer de gemensamma normer som finns inom Europeiska unionen.
- Övervaka att kontrollen i hela landet är likvärdig oavsett kontrollmyndighet
- Inhämta kunskap om hur kontrollen i landet fungerar, samtidigt som verkets inspektörer överför kunskap till landets kommunala inspektörer om normer och kontrollmetodik.

### **Utförande och deltagare**

En normerande inspektion utförs tillsammans med representanter från den kommunala kontrollmyndigheten, verksamhetsutövaren och länsveterinären. I

många fall deltar även politiskt valda från i första hand miljönämnden. Kontrollansvaret åvilar hela tiden den kommunala myndigheten och det är också den kommunala myndighetens ansvar att följa upp de eventuella avvikelser som noteras i samband med inspektionen.

Den normerande inspektionen börjar med en genomgång av kommunens kontroll av vattenverket, då man bl.a. går igenom myndighetens planering av kontrollverksamheten och rutiner för kontakten med verksamhetsutövaren. Kontrollmyndigheten lämnar också ett underlag med uppgifter om kontrollen till Livsmedelsverket. Därefter görs en genomgång av vattenverkets egenkontroll och lokaler. Avvikelser mot gällande lagstiftning tillsammans med övriga iakttagelser redovisas i en inspektionsrapport från Livsmedelsverket till kontrollmyndigheten, en kopia för kännedom skickas även till länsveterinären. I förekommande fall begärs en åtgärdsplan in avseende uppkomna avvikelser. Kontrollmyndigheten brukar ha ett par månader på sig för att redovisa de planerade åtgärderna. Tiden kan variera beroende på antalet avvikelser och vad avvikelserna berör.

Under perioden 2004 – 2006 har flera nya EU-förordningar börjat tillämpas vilket också inneburit att den svenska lagstiftningen ändrats, vissa lagar och föreskrifter har försvunnit och nya kommit till. Detta har påverkat vad som bedömts som avvikelse eller som iakttagelse. Det gäller främst frågor som rör grundförutsättningarna dvs. lokal- och personalfrågor vilket redovisas närmare under rubriken ”Bristar vid de kontrollerade vattenverken”.

Både livsmedelslagen (2006:804) och livsmedelsförordningen (2006:813) har fått nya lydelse, vilka trädde i kraft 2006-07-01.

Föreskrifter som tillkommit 2006-01-01

- Föreskrifter om livsmedelshygien (LIVSFS 2005:20)

Föreskrifter som upphört 2005-12-31

- Föreskrifter och allmänna råd om livsmedeltillsyn (SLVFS 1990:10)
- Föreskrifter om hantering av livsmedel (SLVFS 1996:5)
- Föreskrifter och allmänna råd om livsmedelslokaler (SLVFS 1996:6)
- Föreskrifter och allmänna råd om personalhygien (SLVFS 1996:36)

I huvudsak har avvikelserna noterats mot dricksvattenföreskrifterna SLVFS 2001:30, som började tillämpas 2003-12-25. Den senaste förändringen i dessa trädde i kraft 2005-06-01 (omtryck LIVSFS 2005:10).

I inspektionsrapporten noteras också iakttagelser som inte direkt bryter mot gällande lagstiftning. Iakttagelserna gäller oftast förhållanden som avviker från de rekommendationer om tillämpning av livsmedelslagstiftningen som Livsmedelsverket ger i ”Vägledning Dricksvatten”.

## **Brister i den offentliga kontrollen**

Under 2004 och 2005 gjordes normerande inspektion på två vattenverk i 15 av kommunerna, i övrigt har endast ett vattenverk/distributionsanläggning per kommun inspekterats. En kommun har inte lämnat något underlag för kontroll-uppgifter. Av de 74 besökta kommunerna framkom följande avvikelser och iakttagelser i kontrollen av det/de aktuella vattenverken.

### **Avvikelser**

#### *Beslut om godkännande/registrering*

41 kommuner (55 %) har uppgett att beslut om godkännande saknas. I fler av kommunerna gäller det mer än ett vattenverk. Delvis kan det bero på att vattenverket är gammalt och aldrig byggts om, vilket skulle ha krävt ett nytt lokal-godkännande. Äldre vattenverk byggda före 1 juli 1982 har ansetts som godkända enligt allmänna tillämpningskungörelsen (SLVFS 1984:11). Från och med 2006-01-01 ska dock alla vattenverk och distributionsanläggningar godkännas eller registreras enligt föreskrifter om livsmedelshygien LIVSFS 2005:20.

- 30 kommuner (41 %) fick en avvikelse i inspektionsrapporten för att de saknade beslut om godkännande/registrering av vattenverket

#### *Fastställt provtagningsprogram*

Kravet på fastställt egenkontrollprogram har funnits i dricksvattenföreskrifterna sedan 1989. P.g.a. den nya EU-lagstiftningen har detta förändrats från 2006-01-01 till att bara provtagningspunkter och provtagningsfrekvens behöver fastställas av kontrollmyndigheten.

- 16 kommuner (22 %) har uppgett att vattenverket saknar ett fastställt egenkontrollprogram.
- 31 kommuner (42 %) fick en avvikelse i inspektionsrapporten för att egenkontrollprogram inklusive provtagningspunkter och frekvens av provtagning var ofullständigt eller saknades helt

### **Iakttagelser**

*Antal protokollförda inspektioner på vattenverket under de två år som föregått inspektionen.*

- 1 kommun gjorde 8 protokollförda inspektioner
- 2 kommuner gjorde 4 protokollförda inspektioner
- 2 kommuner gjorde 3 protokollförda inspektioner
- 20 kommuner gjorde 2 protokollförda inspektioner
- 25 kommuner gjorde 1 protokollförd inspektion
- 21 kommuner (29 %) hade inte gjort någon protokollförd inspektion

I 3 kommuner gjordes den normerande inspektionen med avseende på distributionsanläggningen varför dessa inte är aktuella här. En kommun har inte

lämnat några uppgifter. Många kommuner har även gjort ett antal både dokumenterade och inte dokumenterade besök på vattenverket under åren.

*Antal prov i offentlig kontroll de två år som föregått inspektionen.*

Antal prov som tagits i den offentliga kontrollen varierar stort mellan kommunerna.

- 6 kommuner har tagit fler än 20 prov
  - 7 kommuner har tagit mellan 10 – 20 prov
  - 14 kommuner har tagit mellan 5 – 9 prov
  - 17 kommuner har tagit mellan 1-4 prov
  - 25 kommuner har inte tagit några prov
- Fyra kommuner har inte lämnat några uppgifter.

## **Brister vid de kontrollerade vattenverken**

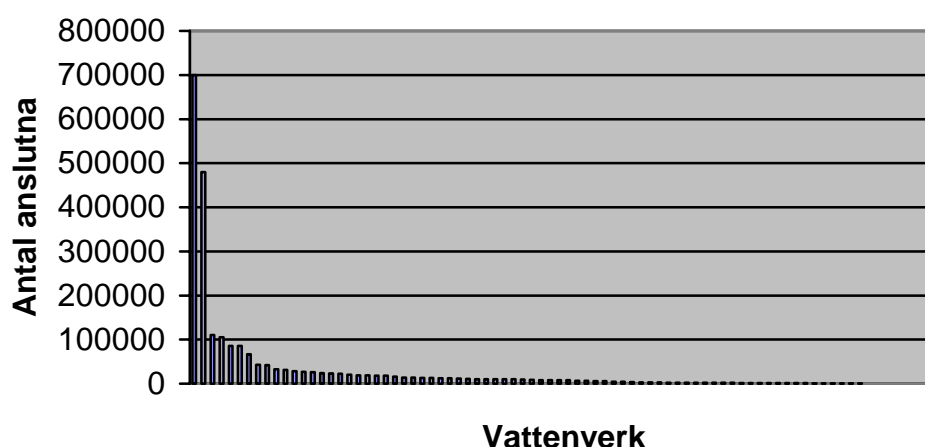
P.g.a. att lagstiftningen ändrats har det som tidigare noterats som avvikelser vad gäller grundförutsättningar i egenkontrollprogrammet angivits som iakttagelser i inspektionsrapporten under 2006. I en kommande revision av dricksvattenföreskrifterna kommer dock grundförutsättningarna att finnas med som ett krav, därför redovisas iakttagelser i grundförutsättningarna under 2006 som avvikelser nedan.

Grundförutsättningarna gäller bl.a. rutiner för utbildning, personalhygien, skadedjurskontroll, rengöring och ordning samt rutiner för underhåll av lokaler och utrustning.

### **Inspekterade vattenverk under 2004 – 2006**

I 15 kommuner av de 74 kommunerna inspekterades två objekt, sammanlagt 89 stycken. Av dessa var 54 st grundvattenverk, 28 st ytvattenverk, 3 st hade ytvattenpåverkat grundvatten eller en blandning mellan yt- och grundvatten. En kommun har inte lämnat några uppgifter om vilken typ av råvatten som används. I de 3 kommuner, där man köper vatten från annan kommun gjordes inspektionen med avseende på distributionsanläggningen.

Det största vattenverket försörjer 700 000 personer och det minsta endast ett fåtal fastigheter. Medianvattenverket försörjer 7750 personer.



Figur 1. Antal anslutna vid de inspekterade vattenverken

### Avvikelser

Nedanstående avvikelser gäller främst brister i dokumentation men även efterlevnad av dokumenterade rutiner.

Tabell 2. De vanligaste avvikelserna vid vattenverken

Avvikelser	Antal vv	% vv
Rutiner för rengöring och ordning*	47	53
Underhåll av lokaler och utrustning	41	46
Utbildningsplan för personal	31	35
Plan för skadedjursbekämpning	30	34
Rutin för information om vattenkvalitet till konsumenterna	25	28
Driftinstruktioner**	20	22
Rutin för information om vattenkvalitet till myndighet	20	22
Rutin för information om vattenkvalitet till fastighetsägare	18	20
Beskrivning av vattenverk eller distributionsanläggning	17	19
Dokumentation av dricksvattnets kvalitet	15	17
Rutin för underhåll och skötsel av distributionsanläggning	13	15
Sammanställning av klagomål från konsumenter	13	15
Rutiner för personalhygien	13	15
Dokumentation av processkemikalier	12	13
Dokumentation av råvattnets kvalitet	11	12
Obefintliga eller ineffektiva larmgränser	11	12
Rutin för hantering av onormala förändringar i vattenkvalitet	9	10

\* Många hade ovidkommande föremål i vattenverket som ju är en livsmedels-lokal. Det vanligaste är att städredskap och rengöringsmedel förvaras öppet i vattenverket men det kan även vara frågan om gräsklippare och andra trädgårds-redskap, sparkar, takboxar till bilar, färgburkar m.m.

\*\* Nämnas kan också att 7 anläggningar saknade klarlagda befogenheter för driftansvarig eller saknade driftansvarig.

### **Övriga avvikelser**

Övriga avvikelser som är värda att uppmärksammas men som berör ett färre antal vattenverk (mellan 2 – 8 stycken för varje avvikelse) är:

- Dokumenterad rutin för åtgärd vid larm/störningar saknas eller är ofullständig
- Dokumenterad rutin för riskundersökning/undersökning på förekommen anledning saknas eller är ofullständig
- Antal mikrobiologiska barriärer är otillräckligt eller behovet av barriärer inte tillräckligt utvärderat
- Dokumenterad instruktion för kontroll av larmfunktion saknades eller var ofullständig
- Behov av larm otillräckligt eller inte utvärderat. Larm fungerar inte

### **Uppföljning**

Efter inspektionen skrivs en rapport som omfattar alla eventuella avvikelser mot föreskrifterna och dessutom de övriga iakttagelser som gjorts. Rapporten med avvikelser skickas till kontrollmyndigheten tillsammans med en begäran om en åtgärdsplan. I stort sett alla kommuner har svarat att de har åtgärdat eller ska åtgärda avvikelserna. Noteras kan dock att tre kommuner som hade inspektionsbesök 2004 och fem kommuner som hade inspektion 2005 ännu (2006-12-01) inte kommit in med en åtgärdsplan.

Det är den kommunala kontrollmyndigheten, nämnden inom miljö- och hälsoskyddsområdet, som har det direkta offentliga kontrollansvaret över vattenverken. Kontrollmyndigheten kan besluta om föreläggande och vite om verksamhetsutövaren inte uppfyller kraven i livsmedelslagen och de föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

### **Slutsats och diskussion**

Antal avvikelser varierade från 1 till 13 per inspektion (gäller både kontrollmyndighet och vattenverk). I medeltal ledde varje inspektion till 6 avvikelser och 3 övriga iakttagelser.

Den vanligaste avvikelsen för vattenverken var att de saknade eller hade ofullständigt dokumenterade rutiner för rengöring och ordning. Om man slår ihop alla grundförutsättningarna (utbildning, personalhygien, skadedjurskontroll, rengöring och ordning samt underhåll) hade vattenverken i 66 kommuner av 74 (89 %) brister i dessa rutiner. Detta kan i många fall innebära en risk för förorening av

dricksvattnet. Brister i rengöring, ordning och underhåll är ett återkommande problem på vattenverken. I den förra sammanställningen som gjordes över de normerande inspektionerna för åren 2001 – 2003 konstaterades också att de största bristerna fanns här.

Över 40 % av vattenverken saknar ett fastställt eller har ett ofullständigt provtagningsprogram. Detta betyder att många kontrollmyndigheter och vattenverk inte vet om de uppfyller de kvalitetskrav på dricksvattnet som ställs i föreskrifterna. Det har vid inspektionen fortfarande funnits vattenverk som utförde undersökningar enligt den gamla dricksvattenkungörelsen som upphörde för 3 år sedan. Nästan 20 % av vattenverken hade inte heller fullständig dokumentation av dricksvattnets kvalitet. Det är mycket anmärkningsvärt att kontrollmyndigheten inte ställer större krav på att den mest grundläggande kvalitetskontrollen av dricksvattnet ska uppfyllas.

Dricksvattenföreskrifterna innebär stora krav på information för verksamhetsutövaren. Det har visat sig i de normerande inspektionerna att många har svårt att leva upp till detta. De vattenverk som inspekterades i 43 kommuner av 74 (58 %) hade brister i rutinerna för information till myndighet, fastighetsägare eller konsument. Det är av mycket stor vikt att informationsvägarna är helt klarlagda, i synnerhet om man vid problem med vattenkvaliteten snabbt måste nå ut med information till konsumenterna.

I dricksvattenföreskrifterna står inte uttryckligen att analyser ska utföras på råvattnet. Däremot anges i § 3 att särskild hänsyn skall tas till beskaffenheten av det vatten som ska användas för beredning till dricksvatten, dvs. råvattnet. I samma paragraf står det också att beredningen av dricksvatten skall vara försedd med ett tillräckligt antal säkerhetsbarriärer mot mikrobiologisk förorening. För att kunna anpassa beredningen av råvattnet och därmed uppnå kvalitetskraven i dricksvattenföreskrifterna för dricksvattnet är det nödvändigt att råvattenkvaliteten undersöks regelbundet. Därför är det förvånande att över 10% av vattenverken inte hade en tillräckligt god dokumentation av råvattenkvaliteten.

Det kan konstateras att det finns brister både i kommunernas kontrollverksamhet och i hur verksamhetsutövarna sköter driften av vattenverken och de normerande inspektionerna räcker inte till för att uppnå det syfte som önskas. För att stödja kommunernas kontrollmyndigheter och få mer likvärdig kontroll i hela landet har därför Livsmedelsverket tillsammans med branschorganisationen Svenskt Vatten anordnat åtta Samsynsmöten under år 2006. Till dessa har främst inspektörer från kontrollmyndigheterna inbjudits men det har även varit viktigt att personal från VA-verksamheterna deltagit för informationsutbyte. Dessa möten har varit väl besökta. Dessutom har Livsmedelsverket påbörjat ett arbete med en checklista för inspektion av vattenverk för att underlätta för kontrollmyndigheterna och Svenskt Vattens nya handbok för hur man lägger upp egenkontrollprogram för vattenverk kommer att bli ett stöd i verksamhetsutövarnas kvalitetsarbete.